

РОЗДІЛ I

Фізична і конструктивна географія

УДК 631.427(477.41/42)

Володимир Гаськевич,
Марія Нецик

Історія дослідження торфових грунтів Малого Полісся

Висвітлено історію вивчення болотних, торфових ґрунтів та торфовищ Малого Полісся. Починаючи із середини XVIII ст., дослідження болотних і торфових ґрунтів проводилося представниками австрійської, польської, російської та української наукових ґрунтознавчих і меліоративних шкіл. Виділено основні періоди дослідження болотних, торфових ґрунтів та торфовищ Малого Полісся. Проаналізовано наукові здобутки окремих учених у вивченні географії, генезису, властивостей ґрунтів, розробці їхньої номенклатури, створенні ґрунтових карт, проведенні осушувальних меліорацій. Звернено увагу на необхідність проведення детальних досліджень сучасного стану болотних, торфових ґрунтів та торфовищ, а також запровадження моніторингових спостережень і заходів охорони ґрунтів.

Ключові слова: торфові ґрунти, болото, торфовища, меліорація, пірогенна деградація, моніторинг, охорона ґрунтів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Історія дослідження ґрунтів має важливе наукове, прикладне й пізнавальне значення. В. І. Кузнецов стверджував, що «...для розв'язання фундаментальних проблем науки, коли є потреба у розробці нових понять, гіпотез і теорій, історичний підхід до проблеми стає не розкішшю, а насущною необхідністю» [4, с. 10]. Адже завдяки накопиченому теоретичному та фактичному матеріалу минулого стає можливим проаналізувати розвиток і динаміку сучасних ґрунтоутворних процесів, зміни, які відбулися у ґрунтах унаслідок впливу природних чинників та антропогенної діяльності. Результати досліджень попередніх років є вихідними для запровадження моніторингових спостережень, розробки заходів раціонального використання й охорони ґрунтів, також сприятимуть уникненню «помилку» минулого щодо використання ґрунтів. Крім цього, історія досліджень дає змогу висвітлити внесок окремих учених та ґрунтознавчих шкіл у вивчення болотних і торфових ґрунтів Малого Полісся.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Історію досліджень болотних, торфових ґрунтів і торфовищ України й Малого Полісся зокрема висвітлено недостатньо. Дещо з історії вивчення та освоєння боліт України подано в монографії Р. С. Трускавецького (2010) «Торфові ґрунти і торфовища України» [7]. Автор зазначає, що історія культури боліт в Україні тісно пов'язана з її загальним розвитком у Західній Європі, Російській імперії та Радянському Союзі. Одними з перших у Західній Європі стаціонарні дослідження боліт були проведені в Німеччині на Бременській станції (Флейшер, Такке, Рімпау та ін.), заснованій у 1877 р. У період із 1911–1916 рр. болотні дослідні установи (поля, станції) були створені в Російській імперії, у тому числі Сарненська болотна станція на території України [7, с. 10]. Професор Р. С. Трускавецький також відзначає внесок у дослідження і меліорацію торфових боліт Полісся учасників і науковців Західної експедиції під керівництвом І. І. Жилінського, створеної в 1873 р. Зокрема, до роботи в експедиції були залучені провідні вчені В. Докучаєв, О. Воєйков, Г. Танфільєв, К. Веселовський, П. Тутковський та ін. [7, с. 10–11].

Професор Р. С. Трускавецький коротко проаналізував дослідження торфових ґрунтів в Україні в довоєнний час. Щодо теперішнього етапу вивчення болотних і торфових ґрунтів автор зазначає, що

вони проводяться «...ліченим числом вчених». Натомість, в Україні відсутні фактично об'єктивні відомості про сучасний стан торфово-земельних ресурсів. Доводиться користуватися застарілими даними, оскільки останні монографії з торфової проблематики, що вийшли в Україні, датуються, переважно, сімдесятими роками минулого сторіччя [7, с. 7–14].

Внесок окремих учених у дослідження болотних і торфових ґрунтів Західного регіону України із середини ХІХ до середини ХХ ст. висвітлено в монографії Ю. Токарського «Дубляни: історія аграрних студій 1856–1946» [6]. Зокрема, автор відзначає внесок інженерів і професорів Я. Блаугта, А. Вондраша, М. Поморського, Б. Свентоховського, С. Баца, А. Кендзьора та ін. у дослідження болотних ґрунтів і торфовищ та проведення меліоративних робіт на Малому Поліссі [6].

Історії водного господарства і меліорації земель західних областей України та Львівщини зокрема присвячені наукові праці Б. І. Козловського, В. А. Хільчишина, М. І. Козака [3; 8]. Автори аналізують становлення осушувальних меліорацій у Західному регіоні України, сучасний стан меліорованих земель, проблеми їхнього ефективного використання.

Частково історію вивчення болотних, торфових ґрунтів і торфовищ Малого Полісся висвітлено в науковій статті В. Г. Гаськевича «Історичні аспекти дослідження ґрунтів Малого Полісся» [2]. Проаналізовано наукові здобутки окремих науковців і ґрунтознавчих шкіл у вивченні генезису, властивостей ґрунтів, розробленні їхньої номенклатури, створенні ґрунтових карт Малого Полісся, проведенні осушувальних меліорацій, упровадженні моніторингових досліджень і заходів охорони ґрунтів [2].

Формулювання мети та завдання статті. Метою наукової статті є аналіз історії вивчення болотних, торфових ґрунтів і торфовищ Малого Полісся із середини ХVІІІ ст. й до сьогодення. Для досягнення поставленої мети розв'язувалися такі завдання: виділити історичні етапи досліджень ґрунтів, висвітлити внесок окремих учених та наукових ґрунтознавчих шкіл у вивчення болотних і торфових ґрунтів, проведення осушувальних меліорацій, дослідження деградаційних процесів, упровадження заходів охорони ґрунтів.

Матеріали і методи досліджень. Під час проведення досліджень використано архівні й фондові матеріали кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Львівського національного університету імені Івана Франка, літературні джерела. Використовувалися такі методи і підходи досліджень: порівняльно-історичний, історико-географічний, історико-еволюційний, систематизації фактів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Людина здавна намагалася дізнатися про тайни боліт та їхні приховані можливості для забезпечення своїх життєвих потреб [7]. Фактично історія людських пізнань болотних і торфових ґрунтів починається з полювання на дичину, збирання ягід і лікарських рослин, випасання худоби і заготівлі кормів для неї, добування торфу для палива тощо. Основною причиною, що спонукала до вивчення болотних, торфових ґрунтів і торфовищ Малого Полісся, була потреба в розширенні площ кормових угідь, видобутку торфу як палива, згодом використання їх під рілля. Вивчення торфових ґрунтів тісно пов'язане з проведенням осушувальних меліорацій.

Історія дослідження боліт і торфових ґрунтів Малого Полісся тісно пов'язана з представниками австрійської, польської, російської та української ґрунтознавчих і меліоративних шкіл. Науковці виділяють декілька історичних періодів вивчення болотних і торфових ґрунтів Малого Полісся, які відрізняються між собою специфікою та глибиною наукових досліджень, масштабами проведення меліоративних робіт, особливостями використання й охорони осушених земель. Г. Ф. Бачуріна (1964) виділила три періоди – дореволюційний, радянський та сучасний [1]. В. А. Хільчишин та ін. (2009 р.) виділили австрійський, польський та радянський етапи дослідження [8]. Ми пропонуємо виділити ранній емпіричний, австрійський, польський, радянський та сучасний етапи дослідження торфових ґрунтів Малого Полісся.

Ранній етап вивчення торфових ґрунтів Малого Полісся тривав до середини ХVІІІ ст. Він відзначався накопиченням деяких емпіричних відомостей про торфові ґрунти і торфовища, зокрема в околицях давніх міст Белза, Угніва, Олеська, Кременця, Острога тощо.

Австрійський період дослідження торфових ґрунтів тривав із середини ХVІІІ ст. приблизно до середини ХІХ ст. Цей період ознаменувався початком наукових досліджень заболочених і перезволожений земель, проведенням меліоративних робіт на теренах Західної України. У 1759–1767 рр. на території сучасної Львівської області проводилися масштабні ґрунтово-меліоративні вишукувальні роботи. Архівні та літературні джерела свідчать, що спершу меліорація проводилася за допомогою

відкритих каналів й агро меліоративних заходів (вужькозагінна оранка, боронування, формування грядок та валів) і мала локальний характер. Першим масивом, осушеним відкритою мережею каналів, була долина р. Яричівки від с. Гряди до с. Яричева [2; 8].

На початку XIX ст. у Галичині створюються перші рільничі товариства, метою яких є сприяння і координація сільськогосподарського виробництва. Зокрема, Товариство господарське у Львові об'єднувало великих землевласників, багато з яких були зацікавлені в розвитку рільництва, агрономії, агрохімії, ґрунтознавства, меліорації.

У 1857 р. набув чинності австрійський Водний кодекс, який дав можливість у Галичині організувати водні і меліоративні спілки для виконання робіт, що були запроектовані державними технічними установами. Австро-угорськими технічними органами, починаючи з 1846 р., проводяться роботи щодо врегулювання р. Західний Буг та її приток. Сільськогосподарські меліорації відкритою мережею каналів проводилися переважно в маєтках великих землевласників. Із 1851 р., після проведення в Лондоні Всесвітньої промислової виставки, для осушення перезволожених земель почали застосовувати гончарний дренаж. У цей період, починаючи з 1860 р., у маєтках графа Потоцького, які були розміщені на околицях Львова, було осушено 431 га перезволожених земель [8].

Загалом за першу половину XIX ст. на українських територіях, які перебували в складі Австро-Угорщини, зокрема на Малому Поліссі, виконано великий обсяг робіт із вивчення перезволожених земель і боліт, проведення їхньої меліорації, складання карт земельних кадастрів.

Початок і середина XIX ст. ознаменувалися появою в Європі сільськогосподарських інститутів при університетах. У 1856 р. відкрито рільничу школу в Дублянах, яка з 1901 р. отримала статус Рільничої Академії [8]. Фактично, із часу відкриття рільничої школи в Дублянах починається польський період вивчення торфових ґрунтів і торфовищ Малого Полісся. У рільничій школі викладаються агрономія, агрохімія, основи ґрунтознавства і меліорації. Починаючи з 1886 р., проводиться закладення дослідних полів, створюється лабораторія, де проводиться аналіз ґрунтів, вивчається вплив добрив на ґрунти і врожайність сільськогосподарських культур, виконуються меліоративні роботи на торфовищах, яких багато в околицях Дублян, досліджуються властивості торфів для виготовлення компостів [2; 8].

У 1879 р., згідно з ухвалою Галицького сейму, у Львові було засноване Крайове бюро меліорації, в обов'язки якого входило розв'язання стратегічних питань меліорації земель та протипаводкового захисту території. За його ініціативи в 1884–1894 рр. були складені проекти меліорації верхів'я річок Західний Буг, Стир, де є значні масиви торфових ґрунтів. Методи осушення заплав у басейнах верхів'я цих річок зводилися до регулювання річок-водоприймачів та їх приток. Ці заходи передбачали зменшення тривалості літньо-паводкового затоплення. Із найбільших меліоративних об'єктів, які були закінчені до Першої світової війни, слід назвати регулювання рік Західного Бугу, Пустої, Березівки, Рати, Солокії [3; 8, с. 3].

Згідно з прийнятим у 1884 р. законом про меліорацію, започатковується широкий розвиток робіт із врегулювання рік і меліорацій земель за рахунок державних і місцевих субвенцій, що видавалися на водогосподарські об'єкти, які мали загальнодержавне або крайове значення [8].

Початок XX ст. характеризується бурхливим розвитком ґрунтознавства і географії ґрунтів. Дослідження ґрунтів Малого Полісся перебували в полі зору двох потужних ґрунтознавчих шкіл: західної, більша його частина – західноєвропейської (австрійської та польської) і східної – російської (докучаєвської). Дослідження ґрунтів мали не лише прикладний, а й теоретичний характер. Вивчаються генезис, режими і процеси основних типів ґрунтів, розробляються теоретичні питання дренажу перезволожених і торфових ґрунтів, використання їх у сільському господарстві [2].

Подальший етап дослідження боліт відзначається організацією болотних дослідних господарств. На початок XX ст. припадають і перші дослідні роботи, пов'язані з проблемою меліорації земель, особливо вивчення впливу осушення на прилеглі території. Такі дослідження були проведені інженером Я. Блаугтом на дослідних ділянках у басейні річок Стир (1897–1898 рр.) і Західного Бугу (1900–1903 рр.) [3]. У цей період вивчаються фактори заболочення, з'являються відомості про торфові ґрунти як такі, звертається увага дослідників на болотну фауну і флору.

У 1904 р. професор М. Поморський заснував Дублянську болотну станцію, де вперше виконували дослідні з питань сільськогосподарського використання осушуваних торфовищ, а також паливної спроможності торфів [5]. На базі торфоболотної станції сформувалася наукова меліоратив-

на школа, представниками якої були А. Вондрауш, П. Манастерський (технології переробки торфу), А. Мусерович (фізико-хімічні ознаки мінеральних і торфових ґрунтів), Я. Блаугт (проекти меліорації та дренавання), Т. Зелінський (обробіток та використання торфів) [6]. Дослідження болотних, торфових ґрунтів і торфовищ, які виконувалися на Дублянській торфоболотній станції, мали велике міжнародне наукове значення та визнання.

Велику кількість інформації з питань причин заболочення, процесів замулення, історії розвитку меліорації, а також із технічних питань вирішення окремих меліоративних проблем у басейнах Західного Бугу і Стиру містять праці А. Кендзьора.

У 30-ті рр. XX ст. доцент С. Бац довів, що проблема меліорації торфовищ не полягає в зневодненні чи осушенні торфів, а у створенні нового природничого й гідрологічного середовища та на відновленні продуктивного потенціалу. Його співпраця з Бюро меліорації Полісся дала змогу встановити недоліки і помилки тогочасних меліоративних систем. Саме він розробив схему планування водного господарства цілого краю, для низьких торфовищ запропонував оптимальне мінеральне удобрення та рівень ґрунтових вод. Значний внесок учений зробив у теорію меліорації під час дослідження просідання дублянських торфовищ унаслідок відведення води [3; 6].

Ще одним видатним дослідником торфових ґрунтів був Б. Свентоховський, який досліджував динаміку азотних сполук у торфових ґрунтах, розробив теорію старіння «загосподарених» торфів, відкрив і описав ілювіальний рівень осушеного торфовища [5]. Студентам професор Б. Свентоховський наголошував: «Болото може осушити кожен працьовитий дурень. А я вас навчатиму, як робити меліорацію, відрегулювати повітряний та водний режим» [6, с. 294].

Польський період дослідження торфових ґрунтів Малого Полісся завершився в 1939 р. Цей період характеризується глибокими теоретичними напрацюваннями у вивченні болотних ґрунтів, проведенні осушних меліорацій, використанні торфових ґрунтів і торфовищ, утіленні результатів досліджень на практиці, становленням Львівської меліоративної наукової школи.

Радянський період дослідження торфових ґрунтів і торфовищ Малого Полісся почався в 1939 р. і тривав до 1991 р. Після Другої світової війни Мале Полісся майже повністю знаходиться в межах України. Це дало змогу застосовувати єдину номенклатуру, методику польових і аналітичних досліджень ґрунтів, що мало певні позитивні наукові і прикладні результати.

У період із 1957 до 1961 р. були проведені великомасштабні обстеження ґрунтів України, у тому числі торфових ґрунтів Малого Полісся. На всі сільськогосподарські угіддя та частково землі лісового фонду були складені ґрунтові карти масштабу 1:10000 і 1:25000. На цих картах болотні, торфові ґрунти і торфовища знайшли своє повне відображення.

Дослідження торфових ґрунтів і торфовищ також проводилось у контексті розвитку торфобрикетного виробництва, видобутку торфу як органічного добрива, для виготовлення компостів.

У 60-х рр. XX ст. розпочалися широкомасштабні осушувальні меліорації на Малому Поліссі, які супроводжувалися детальними дослідженнями ґрунтового покриву ділянок, вивченням фізичних, фізико-хімічних, водно-фізичних властивостей ґрунтів. Роботи виконували спеціалісти Львівського філіалу інституту «Укрдїпроводгосп», Ровенського інституту інженерів водного господарства, Львівського державного сільськогосподарського інституту, Львівського державного університету імені Івана Франка, Львівської гідрогеолого-меліоративної експедиції. Вагомий внесок у вивчення властивостей болотних і торфових ґрунтів, розв'язання проблем регулювання водного режиму, освоєння осушувальних земель зробили І. М. Гоголев, С. М. Перехрест, В. Р. Булдей, С. Т. Вознюк, М. Д. Будз, Г. С. Кияк, Р. О. Сливка, І. Н. Герасимчук, К. П. Терещенко, Й. М. Білоус, Б. І. Козловський, В. М. Бурдан та ін. [3].

Починаючи з 1968 р., співробітники Львівської гідрогеолого-меліоративної експедиції проводять систематичні дослідження режиму ґрунтових вод на осушених торфових ґрунтах і торфовищах. Гідрорежимні спостереження проводять у всіх природних районах Малого Полісся, тут створена і функціонує мережа опорних свердловин та створів. Результати досліджень фізичних, фізико-хімічних і водно-фізичних властивостей торфових ґрунтів, проблем регулювання водного режиму, реконструкції осушувальних систем висвітлено в численних монографіях і наукових статтях Б. І. Козловського, Й. М. Білоуса, К. П. Терещенка, В. М. Бурдана, Н. Є. Когути та ін. [2].

Сучасний період дослідження торфових ґрунтів Малого Полісся почався в 1991 р. і триває дотепер. Із 1993-го до 2000 р. повторні ґрунтові обстеження були проведені на території Сокальського, Жовківського, Золочівського і Бродівського районів Львівської області, які розміщені в межах

Малого Полісся. Роботи виконувалися співробітниками НДЛ-50 НДЧ Львівського державного університету імені Івана Франка та Львівського філіалу інституту «Укрземпроект». Корегування матеріалів ґрунтових обстежень проводились у масштабі 1:10 000. За результатами обстежень було складено карти ґрунтів, картограми агровиробничих груп ґрунтів, подано характеристику морфологічних особливостей торфових ґрунтів, їхніх фізичних і фізико-хімічних властивостей, запропоновано деякі рекомендації щодо раціонального використання.

Відкриття в 1993 р. кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів у Львівському державному університеті імені Івана Франка дало початок дослідженню сучасного стану торфових ґрунтів Малого Полісся. Зокрема, професор кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів В. Гаськевич та аспірант М. Нецик уперше в Україні провели дослідження пірогенної деградації торфових ґрунтів, запропонували індексацію горизонтів пірогенних дериватів, розробили класифікацію ступенів пірогенної деградації, вивчили валовий хімічний і мінералогічний склад пірогенно деградованих торфових ґрунтів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, історія дослідження болотних, торфових ґрунтів, торфовищ Малого Полісся нараховує понад два століття. Зусиллями вчених австрійської, польської, російської та української наукових ґрунтознавчих і меліоративних шкіл проведено величезну роботу, мета якої – пізнання і розуміння генезису, режимів і властивостей, меліорації торфових ґрунтів і торфовищ, їхнього використання і збереження. Історія дослідження торфових ґрунтів Малого Полісся фактично віддзеркалює становлення ґрунтознавчої та меліоративної науки на західних теренах України.

У перспективі планується продовжити вивчення і історії, і досліджень торфових ґрунтів Малого Полісся, зокрема: структури ґрунтового покриву болотних та торфових масивів, меліорації та використання торфовищ, особливостей торфовищ ґрунтів після припинення торфорозробок, пірогенної деградації, сучасного екологічного стану та проблем охорони ґрунтів.

Джерела та література

1. Бачуріна Г. Ф. Торфові болота Малого Полісся (загальний характер, рослинність, стратиграфія, шляхи розвитку та народногосподарське значення) / Г. Ф. Бачуріна. – К. : Наук. думка, 1964. – 208 с.
2. Гаськевич В. Г. Історичні аспекти дослідження ґрунтів Малого Полісся / В. Г. Гаськевич // Історія української географії. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – Вип. 1(13). – С. 82–88.
3. Козловський Б. І. Меліоративний стан осушуваних земель західних областей України / Б. І. Козловський. – Львів : Євросвіт, 2005. – 420 с.
4. Крупеников И. А. История почвоведения (от времени его зарождения до наших дней) / И. А. Крупеников. – М. : Наука, 1981. – 328 с.
5. Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах (1856–1947) : біогр. слов. / уклад. Ю. Токарський. – Львів : Львів. держ. аграр. ун-т, 2004. – 119 с.
6. Токарський Ю. Дубляни: історія аграрних студій 1856–1946 / Ю. Токарський / за ред. акад. О. Семковича. – Львів : Львів. держ. аграр. ун-т, 1996. – 384 с.
7. Трускавецький Р. С. Торфові ґрунти і торфовища України / Р. С. Трускавецький. – Х. : Міськдрук, 2010. – 278 с.
8. Хільчишин В. А. Історія водного господарства та меліорації земель Львівської області / В. А. Хільчишин, М. І. Козак, Б. І. Козловський. – Львів : Львів. облводгосп, 2009. – 32 с.

Гаськевич Владимир, Нецик Мария. История исследования торфяных почв Малого Полесья. Отображено историю изучения болотных, торфяных почв и торфяников Малого Полесья. Начиная с середины XVIII века, исследования болотных и торфяных почв проводилось представителями австрийской, польской, русской и украинской научных почвоведческих и меліоративных школ. Выделены основные периоды исследования болотных, торфяных почв и торфяников Малого Полесья. Проанализированы научные достижения отдельных ученых в изучении географии, генезиса, свойств почв, разработке их номенклатуры, создании почвенных карт, проведении осушительных меліораций. Обращено внимание на необходимость проведения детальных исследований современного состояния болотных, торфяных почв и торфяников, а также внедрения мониторинговых наблюдений и мероприятий охраны почв.

Ключевые слова: торфяные почвы, болото, торфяники, меліорация, пірогенная деградация, мониторинг, охрана почв.

Gaskevych Volodymyr, Netsyk Maria. History Research Peat Soils Small Polissya. Displaying the history of the study of bog, peat soils and peatlands Small Polissya. Since the middle of the XVIII century, the study of bog and

peat soils was conducted by representatives of Austrian, Polish, Russian and Ukrainian soil science and melioration scientific schools. The basic period of the study bog, peat soils and peatlands Small Polissya. The scientific achievements of individual scientists in the study of geography, genesis, soil properties, the development of their range, creating soil maps, conducting drainage are analyzed. Attention is drawn to the need for detailed studies of the current state of bog, peat soils and peatlands, and the introduction of monitoring observations and soil protection measures.

Key words: peat soils, swamps, peat bogs, melioration, pyrogenic degradation, monitoring, protection of soils.

Стаття надійшла до редколегії
07.02.2013 р.

УДК 631.43(282.247.2-192.2)

Віталій Денис

Морфологічні особливості сірих лісових ґрунтів Пасмового Побужжя

Наведено результати досліджень морфологічних властивостей ясно-сірих і сірих лісових ґрунтів Пасмового Побужжя. Схарактеризовано й статистично опрацьовано дані морфометричних показників ґрунтів різного сільськогосподарського використання. Установлено, що в процесі антропогенного впливу відбувається утворення орного і підорного горизонтів, збільшення потужності гумусово-елювіального горизонту, зміна забарвлення і появи бурого відтінку у верхніх генетичних горизонтах, їхнє ущільнення, переважання в структурному складі брилуватих і пилуватих агрегатів. Тобто відбувається агрогенна трансформація генетичного профілю досліджуваних ґрунтів.

Ключові слова: сірі лісові ґрунти, ясно-сірі лісові ґрунти, морфологічні особливості, забарвлення, генетичні горизонти, агрогенна трансформація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Перші згадки про сірі лісові ґрунти пов'язані з картографічними працями В. І. Чаславського. На ґрунтовій карті, складеній ним 1879 р., показані сірі лісові ґрунти. Подальше їхнє вивчення пов'язане з дослідженнями В. В. Докучаєва і М. М. Сибірцева, які виокремили сірі лісові ґрунти на рівні самостійного типу ґрунтів [13, с. 94].

Проблема генезису сірих лісових ґрунтів є однією з найбільш дискусійних у ґрунтознавстві. Вона виникла в кінці XIX ст. одночасно із зародженням наукового ґрунтознавства і протягом уже столітнього періоду з різною інтенсивністю обговорюється на сторінках наукової літератури. Пильна увага до цієї проблеми пояснюється складністю генези і перехідним положенням сірих лісових ґрунтів між чорноземами та підзолистими ґрунтами, їх значною зональністю та фаціальною мінливістю, а також їхнім тісним зв'язком із ще більш дискусійною проблемою взаємозв'язків лісу і степу. Останнє зумовило ту обставину, що з питання про генезис сірих лісових ґрунтів висловили свою думку не тільки ґрунтознавці, але й багато геоботаніків та географів, і про походження сірих лісових ґрунтів було опубліковано безліч робіт, були висунуті різні, нерідко взаємовиключні одна одну гіпотези [2, с. 24].

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Основи вчення про ґрунтову морфологію розробив С. А. Захаров [6]. Свого часу він наголошував на тому, що будова ґрунту є результатом його генези, поступового розвитку його з материнської породи, яка диференціюється на горизонти в процесі ґрунтоутворення [6, с. 16].

На сучасному рівні вчення про морфологію ґрунтів найповніше викладено в працях Б. Г. Розанова [15; 16]. Потужність, колір, глибина гумусового забарвлення, залягання і форма карбонатів, характер переходу між горизонтами та інші морфологічні ознаки, з одного боку, відображають речовинний склад ґрунту, з другого, при вмілому їх трактуванні можуть дати уявлення про характер режимів, які визначають сучасні процеси генези ґрунтів [15, с. 56–57]. Як зазначає М. Г. Кіт, «морфологія ґрунтів – це концентроване відображення їхньої генези і еволюції, оскільки у морфологічних ознаках, будові профілю відображені ті процеси, за допомогою яких материнська порода протягом тривалого часу перетворюється у ґрунт» [8, с. 5].